

Verslag kennisatelier 'Zicht op sociaal kapitaal van Marokkaanse vrouwen' 8 februari 2007 – Rotterdam

Op 8 februari vond het door het Nicis Institute georganiseerde kennisatelier 'Zicht op sociaal kapitaal van Marokkaanse vrouwen' plaats. Marguerite van den Berg, onderzoeker aan de Erasmus Universiteit van Rotterdam, presenteerde de resultaten van het onderzoek dat zij in het kader van het Stedelijk Innovatieprogramma¹ heeft uitgevoerd. Zij presenteerde haar boek 'Dat is bij jullie toch ook zo?' aan Orhan Kaya, wethouder Participatie en Cultuur in Rotterdam. Prof. dr. Halleh Ghorashi, bijzonder hoogleraar Management van diversiteit en integratie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, verzorgde een co-referaat.

Inleiding

De stad is bij uitstek een plaats voor mensen om hogerop te komen. Grote steden bieden veel mogelijkheden voor opleiding en werk, en mede daardoor, voor sociale mobiliteit. Of mensen het emancipatoire karakter of de 'sociale liftfunctie' van de stad benutten of kunnen benutten is van verschillende factoren afhankelijk. Niet iedereen heeft toegang tot de benodigde hulpbronnen en de werking van de liftfunctie is ook niet voor iedereen gelijk. Als iemand te weinig kennis, geld of kennissen heeft, zal de sociale stijging moeizamer verlopen.

Het kunnen mobiliseren van hulpbronnen uit het eigen sociale netwerk wordt sociaal kapitaal genoemd. Omdat sociaal kapitaal voor verschillende soorten mensen anders is, is het belangrijk om goed te analyseren welke factoren van invloed zijn. In dit onderzoek is daarom gekeken naar de manier waarop gender, etniciteit en klasse tezamen het sociaal kapitaal van Marokkaanse vrouwen organiseren.

Plenaire presentaties

Orhan Kaya

De heer Orhan Kaya is als wethouder van Participatie en Cultuur in Rotterdam onder andere verantwoordelijk voor de beleidsthema's integratie, emancipatie en participatie. In dit kader is op 24 januari 2007 de Rotterdamse nota 'Stadsburgerschap: Het motto is meedoen' gepresenteerd. Hierin wordt gesteld dat hedendaags burgerschap méér is dan integratie of inburgering van minderheden. Stadsburgerschap wordt in deze nota gevormd door vijf gemeenschappelijke aspecten: Trots op de stad, wederkerigheid, identiteit, participatie en normbesef. Het stimuleren van stadsburgerschap is een belangrijk doel dat alle Rotterdammers aangaat.

Orhan Kaya geeft aan dat hij het bijzonder vindt dat in het onderzoeksrapport van Marguerite van den Berg wordt uitgegaan van het perspectief van de vrouwen zelf. Hij stelt dat de uitspraken uit het onderzoek voor hem van groot belang zijn en ziet overeenkomsten tussen het onderzoek en zijn nota 'Stadsburgerschap'. Hij is van mening dat meedoen vaak om hele basale zaken gaat en dat participatie álle Rotterdammers aangaat. Dit beeld ziet hij terug in het onderzoeksrapport van Van den Berg.

Kaya presenteert zijn beleidsnota en ontvangt van Van den Berg het eerste exemplaar van haar rapport.

¹ Het Stedelijk Innovatieprogramma is een meerjarig onderzoeksprogramma dat praktisch toepasbare kennis ontwikkelt om het probleemoplossend vermogen van steden te vergroten. Het is een gezamenlijk programma van het Nicis Institute, NWO en de ministeries van BZK, VWS en VROM.

Marguerite van den Berg

Marguerite van den Berg is als onderzoeker en docent verbonden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, capaciteitsgroep Sociologie. Ze doet onderzoek naar de sociale positie en het sociaal kapitaal van Marokkaanse vrouwen en geeft onderwijs bij verschillende vakken in de opleiding Sociologie en de Master Grootstedelijke Vraagstukken.

Van den Berg vertelt dat ze haar onderzoek in 2005 is begonnen, mede om aandacht te vragen voor de andere 'rollen' van Marokkaanse vrouwen dan de 'moederrol' die in de media en door de politiek steeds benadrukt wordt.

Haar onderzoek vond plaats in de Rotterdamse wijk Delfshaven, waar ze anderhalf jaar lang vijftig Marokkaanse vrouwen volgde, interviewde en waar zij meedeed aan bijvoorbeeld hun taallessen. Ondanks moeilijkheden als taalbarrières en angst om 'weer door een blanke vrouw be- en veroordeeld te worden' heeft Van den Berg ervaren dat veel vrouwen enthousiast waren om mee te werken en te vertellen over hun leven.

Het vertrekpunt van dit onderzoek was het idee dat de kwetsbare sociale positie van 'kansarmen' en hun gebrek aan sociale mobiliteit deels te herleiden zou zijn tot hun gebrek aan en achterstand in sociaal kapitaal. Er is echter maar weinig reden te geloven dat contact met burens of buurtgenoten voor Marokkaanse vrouwen tot een betere sociale positie zal leiden, zo concludeert de onderzoekster.

Sociaal kapitaal

Het onderzoek richtte zich op het sociaal kapitaal van de groep Marokkaanse vrouwen in Delfshaven. Sociaal kapitaal wordt daarbij gezien als de hulpbronnen in het eigen sociale netwerk die men kan mobiliseren en benutten om 'vooruit te komen'. Louter contact biedt absoluut geen garantie op sociaal kapitaal. Ook van bereidheid om 'bronnen' te delen met anderen moet sprake zijn.

Familie, vriendinnen, organisaties, echtgenoten maar ook kinderen kunnen deel uitmaken van sociaal kapitaal. Voor praktische hulp kan vaak worden aangeklopt bij de mensen die deel uitmaken van dit netwerk. Voor emotionele, morele of expressieve hulp willen de vrouwen eigenlijk alleen aankloppen bij goede vriendinnen of eigen familie. Uit angst voor bijvoorbeeld roddel is het grootste deel van het sociaal netwerk niet geschikt voor dergelijke steun. De conclusie van de onderzoekster is dat de familienetwerken van Marokkaanse vrouwen de belangrijkste vorm van ondersteuning vormen, maar dat in deze netwerken ook belemmeringen liggen.

Van instanties willen vrouwen in Delfshaven vooral steun in de vorm van voorlichting, instrumentele en praktische ondersteuning.

Sociale mobiliteit

De aanname vanuit het Stedelijk Innovatieprogramma is dat mensen naar de stad komen om er beter van te worden; om er sociaal en financieel op vooruit te gaan.

In de maatschappij en de politiek heerst het idee dat Marokkaanse vrouwen niet sociaal mobiel zijn. Ze zouden geïsoleerd zijn, niet participeren, integreren of emanciperen. De belangrijkste reden dat Marokkaanse vrouwen relatief weinig sociaal stijgen is dat zij voor henzelf niet de verwachting van sociale mobiliteit hebben als het gaat om studeren of betaald werken.

Marguerite van den Berg heeft echter geconstateerd dat de leefsituatie van deze vrouwen juist met sprongen vooruit is gegaan. Ze hebben betere huisvesting dan toen ze voor het eerst in Nederland kwamen, hebben vaak taalonderwijs genoten en zijn veel meer

zelfredzaam geworden. Ze stelt dan ook voor een andere definitie van sociale mobiliteit te hanteren waardoor een positiever beeld van de bijdrage van deze vrouwen aan de samenleving ontstaat.

Verder is opmerkelijk dat de vrouwen in dit onderzoek sociale mobiliteit vrijwel allemaal definieerden met betrekking tot hun kinderen. Dat betekent dat de verwachting van sociale mobiliteit vooral ligt in de verwachting voor de kinderen, met name als het gaat om opleiding en werk.

Complexiteit van contact

Tot slot vertelt Marguerite van den Berg dat het ervaren gebrek aan contacten tussen allochtonen en autochtonen in het huidig discours vaak wordt gereduceerd tot een kwestie van willen van de kant van de allochtonen. Van den Berg noemt dit, in navolging van dr. Talja Blokland van de TU in Delft, de 'retoriek van de onwil'. Veel van de vrouwen willen juist wel meedoen in de samenleving maar lopen simpelweg tegen moeilijkheden aan:

- Taalbarrières (zelfs als ze taallessen volgen is een taal leren gewoon een moeilijk en langzaam proces voor deze groep)
- Tijdconsumerende taken thuis (door weinig geld hebben veel vrouwen bijvoorbeeld weinig of geen apparaten in huis)
- Beperkingen door gendernormen (waardoor de vrouwen beperkte bewegingsvrijheid hebben)
- Discriminatie (bijvoorbeeld genegeerd worden in de speeltuin door andere ouders).

De samenleving verlangt weer naar een 'normale' situatie en dat brengt veel druk met zich mee. De vrouwen hebben het idee dat ze niet louter goede burgers moeten zijn, maar dat ze gedwongen worden 'blanke Nederlanders' te worden. De onderzoekster wijst erop dat contact tussen verschillende allochtone groepen óók integratie is. Dit wordt officieel echter niet zo gezien.

Ze sluit de presentatie af met een aantal kernpunten.

Halleh Ghorashi

Halleh Ghorashi is bijzonder hoogleraar Management van Diversiteit en Integratie aan de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam. Ze is gespecialiseerd in de participatie van vrouwen uit etnische minderheidsgroepen.

Verplichtend en normerend beleid

Halleh Ghorashi stelt dat de sociale positie van allochtone vrouwen tegenwoordig een landelijke en stedelijke beleidsprioriteit is; steeds meer worden deze vrouwen gezien als belangrijkste verantwoordelijken voor cultuurverandering binnen het gezin. Binnen het huidige emancipatiebeleid is daardoor een grote nadruk komen te liggen op de emancipatie van vrouwen van niet-Nederlandse afkomst en daarbinnen met name de islamitische vrouwen. Het karakter van het beleid en de heersende opvatting in de maatschappij van de afgelopen jaren is nogal verplichtend en normerend van karakter geweest. Hierdoor is de nadruk komen te liggen op achterstand en cultuurverschillen. Ghorashi stelt dat het productiever is je juist te richten op capaciteiten en bronnen van gemeenschappelijkheid.

Ghorashi vertelt dat het boek van Van den Berg de beperkingen laat zien van het verplichtende en normerende karakter van het dominante vertoog en het beleid van de afgelopen jaren. In het boek wordt duidelijk dat de vrouwen wel willen; ze willen de taal leren, ze willen contact hebben en ze willen participeren. Maar kunnen dat door beperkte mogelijkheden niet op de manieren die ze van de overheid opgelegd krijgen. Ghorashi merkt

op dat wanneer participatie verplicht en normerend wordt gemaakt het juist demotiverend en beperkend gaat werken.

Integratieparadox

Verder wijst zij de toehoorders op de integratieparadox. Deze paradox houdt in dat 'naarmate iemand meer gericht is op de autochtone samenleving en meer wil integreren, hij of zij gevoeliger is voor cultuurconflicten en verschijnselen van buitensluiten'. Een paradoxaal effect van het leren van de taal is dat (in dit geval) de vrouwen beter hun verzet kunnen tonen. Dit kun je nog een stap verder voeren, zegt Halleh Ghorashi: Hoe meer mensen de democratische waarden en normen en het recht op eigen stem kennen, hoe meer ze zich gaan verzetten tegen het onderdrukkende karakter van de staat en medemens.

Kortom: Participatie leidt dus niet per definitie tot verbinding en integratie. Je zou kunnen concluderen dat het dwingende en normatieve karakter van het huidige vertoog haar doel enigszins voorbij schiet en dat de veronderstelling dat verplicht vermenging van wijken leidt tot verbinding en ontmoeting een misvatting is.

Ghorashi sluit af met de volgende uitspraak: "Voor een gezonde samenleving in de toekomst hebben we niet alleen integratie of participatie nodig maar ook verbondenheid en betrokkenheid. En dat is iets dat je niet kan verplichten maar hooguit kan stimuleren."

Afsluiting

Na afloop van de presentaties was ruimte voor vragen en discussie. Hieronder een aantal van de opmerkingen:

- Wees voorzichtig met interventies vanuit de gemeente; deze kunnen als kwetsbaar ervaren worden en daarmee weerstand opwekken in plaats van participatie.
- Zelforganisaties spelen een belangrijke rol in participatie; ze zijn bereikbaar en laagdrempelig voor vrouwen die door genderverwachtingen binnen hun sociale netwerken vaak beperkte bewegingsruimte hebben. De vrouwen kunnen hier hun sociaal kapitaal vergroten.
- Gemeenten zouden deze vorm van organisatie moeten helpen met professionaliseren door de organisaties te begeleiden en te adviseren over bijvoorbeeld financiën.
- Participatie binnen de eigen groep wordt ondergewaardeerd want is veel belangrijker voor emancipatie dan wordt gedacht. De vrouwen worden hierdoor in de gelegenheid gesteld in een vertrouwde omgeving relevante dingen te doen en leren en hun zelfvertrouwen te vergroten.
- Marguerite van den Berg vindt de beschreven ambities van de vrouwen in haar onderzoek niet 'magertjes'. Integendeel; ze heeft juist willen vertellen dat deze vrouwen allerlei ambities hebben, maar dat dat niet de ambities zijn die de samenleving voor ze heeft. Deze discrepantie veroorzaakt het idee dat deze vrouwen 'achtergesteld' zijn en blijven.
- Met het aanbod van kwalitatief hoogwaardig taalonderwijs kan nog veel winst worden behaald. Goed taalonderwijs is voor deze groep erg belangrijk en er is veel behoefte aan.
- Voor een (echte) interculturele dialoog is volgens Halleh Gorashi een 'tussenruimte' nodig. Dialoog kan in drie stappen worden bereikt:
 - 1) Schort het willen hebben van gelijk (tijdelijk) op en luister naar de ander.
 - 2) Doe een stap opzij om 'tussenruimte' te creëren.
 - 3) Overtuig jezelf ervan dat de ander ook vindt dat hij of zij gelijk heeft. Zie de mening van de ander als een verrijking van je eigen gedachtegoed.

- Eén van de deelnemers wijst op het project '[Moeders en zonen, boodschappen voor de toekomst](#)' van het COS RMH, waarin islamitische moeders van Turkse, Koerdische, Marokkaanse en Palestijnse afkomst zich hebben gebogen over de opvoeding van hun kinderen. De expositie is het komende half jaar nog te zien op diverse plekken in Rotterdam.
- Eén van de deelnemers wijst op het boek '[Land van werk en honing](#)' waarin verhalen van Marokkaanse moeders over hun migratie zijn beschreven.
- Aanbevelingen voor beleidsmakers:
 - Stem vraag (behoefte vanuit de samenleving) en aanbod op elkaar af.
 - Ondersteun de vrouwen in het traject dat ze zelf (intuïtief) willen doorlopen om te participeren en emanciperen.
 - Ondersteun eigen initiatieven in plaats van het opleggen van gemeentelijke initiatieven.
 - Koester relevante organisaties (zelforganisaties) en richt beleid op continuïteit van nuttige projecten.